

ПИТАЊЕ 28

6.1. Проширена репродукција – уз различит органски састав капитала одељака

Други тип илустрација проширене репродукције полази од претпоставке да се до неопходног вишка произведених средстава за производњу долази променом у структури тражње, док је структура производње (понуде) непромењена – производ I одељка 6.000, II одељка 3.000. *Додатне претпоставке* су: органски састав капитала I одељка је 4:1, а II одељка 2:1; I одељак акумулише 50% вишка вредности, а поставља се питање колико би се тада повећала производња одељака?

Прелазна шема са просте на проширену репродукцију тада је:

$$I \quad 4.000c+1.000v+1.000m=6.000$$

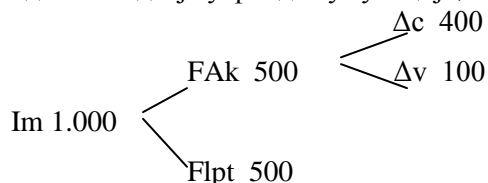
$$II \quad 1.500c+ 750v+ 750m=3.000$$

$$5.500c+1.750v+1.750m=9.000$$

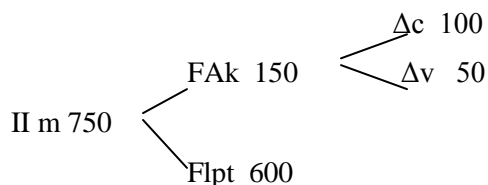
За добијену шему важе законитости (неједнакости) проширене репродукције - вредносно:

- 1) $I(v+m) > IIc$;
- 2) $I(c+v+m) > IIc+IIv$;
- 3) $I(v+m)+II(v+m) > II(c+v+m)$.

Пре свега, постоји вишак произведених средстава за производњу од 500, који може бити ангажован као додатна средства за производњу (Δc) одељака. Тиме су створене *материјалне претпоставке* проширене репродукције. Ако се уважи претпоставка да се 50% вишка вредности I одељка издваја у фонд акумулације, тада је:

Ако је додатни константни капитал I одељка $\Delta c=400$, а укупно расположиви 500, тада Δc за II одељак може бити 100. Уз органски састав капитала од 2:1, тада је Δv за II одељак 50, а фонд акумулације II одељка 150. За личну потрошњу капиталиста II одељка остаје 600. Односно:

На почетку прве године проширене репродукције имамо:

$$I \quad 4.000c+400\Delta c+1.000v+100\Delta v+ 500flpt=6.000$$

$$II \quad 1.500c+100\Delta c+ 750v+ 50\Delta v+ 600flpt=3.000$$

$$5.500c+500\Delta c+1.750v+150\Delta v+1.100flpt=9.000$$

Предложени обим и структура ангажовања капитала су могући уколико добијена шема испуњава услове (законитости - натурално):

- 1) $I(v+\Delta v+flpt)=II(c+\Delta c)$;
- 2) $I(c+v+m)=I(c+\Delta c)+II(c+\Delta c)$;
- 3) $II(c+v+m)=I(v+\Delta v+flpt)+II(v+\Delta v+flpt)$.

На крају прве године проширене репродукције имамо:

$$I \quad 4.400c + 1.100v + 1.100m = 6.600$$

$$II \quad 1.600c + 800v + 800m = 3.200$$

$$6.000c + 1.900v + 1.900m = 9.800$$

Производ I одељка повећан је (са 6.000 на 6.600) за 10%, производ II одељка (са 3.000 на 3.200) за 6,7% , а друштвени бруто производ (са 9.000 на 9.800) за 8,8%. Поставља се питање шта је условило разлику у темпу повећања производње одељака? Потребно је уочити неједнаке *стопе акумулације* одељака:

$$ak'_I = FAK \cdot 100/m = 500 \cdot 100/1000 = 50\% \quad \text{или} \quad ak'_I = FAK \cdot 100/(v+m) = 500 \cdot 100/2000 = 25\%$$

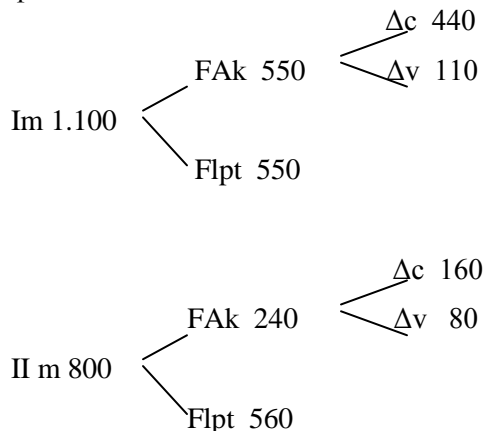
$$ak'_{II} = FAK \cdot 100/m = 150 \cdot 100/750 = 20\% \quad \text{или} \quad ak'_{II} = FAK \cdot 100/(v+m) = 150 \cdot 100/1500 = 10\%$$

Ниска стопа акумулације II одељка резултира и нижу стопу раста производње. Истовремено, фонд личне потрошње капиталиста II одељка је већи од истог фонда I одељка ($flpt_{II} = 600$; $flpt_I = 500$), мада је укупан капитал I одељка скоро два пута већи од укупног капитала II одељка. То, међутим, не значи да капиталисти II одељка имају «виши животни стандард». Ниска друштвена стопа акумулације II одељка је у складу са захтевима репродукције, што говори, не само о недовољном обиму акумулације у том одељку, већ и о немогућности да се искористе сви извори акумулације. Управо потребе друштвене репродукције ограничавају акумулацију на уже оквире од оних у I одељку, тј. говоре о *нормалном обиму акумулације*, који је одређен обимом додајних средстава за производњу и потрошњу.

Очито читав процес проширене друштвене репродукције битно зависи од расподеле националног дохотка на *акумулацију* и *потрошњу*, као његовог основног питања, и од расподеле акумулације по одељцима.

Да би се у наредној години могла извршити проширена репродукција неопходно је да се реализују производи и I и II одељка и да се створе *додајна* средства за производњу, као и *додајна* средства за потрошњу. Маса додајних средстава за производњу у наредној години може бити 600, колико је вишка произведених средстава за производњу (производ I одељка 6.600 *минус* утрошена средстава за производњу у оба одељка 6.000).

На почетку друге године проширене друштвене репродукције врши се расподела произведеног на фондове:

После овакве расподеле вишка вредности на *фонд акумулације* и *фонд личне потрошње капиталиста* биће задовољене све три претходно дефинисане законитости (једнакости)

проширене репродукције, па ће се моћи извршити реализација бруто производа и I и II одељка. Тиме ће бити створени услови и за проширење производње у наредној години.

Овако би процес проширене репродукције могао бесконачно да се одвија. Све агрегатне величине (производ I и II одељка, национални доходак, фонд акумулације, фонд личне потрошње радника и фонд личне потрошње капиталиста) се повећавају. Истовремено, сваке године привреда се налази у стању *равнотеже*. За уравнотежен привредни развој одлучујући значај има кретање величине акумулације, као и њена структура (улагање у I и II одељак, у додајна средства за производњу и додајну радну снагу).

Одлуку о величини фонда акумулације доноси свако капиталистичко предузеће самостално и при том настоје акумулирати што више. На то их тера конкурентска борба. У таквим условима сасвим су минимални изгледи за равномерно одвијање процеса репродукције. Велики је број привредних субјеката (индивидуалних капиталиста, монопола, акционарских друштава). То уноси низ проблема и противречности које доводе до нарушавања поменутих пропорција и отежаног функционисања друштвене репродукције. Наиме, остваривање поменутих пропорција репродукције одвија се уз велика колебања између понуде и тражње, уз одређене застоје и непоклапања вредносних и натуралних величина производње и потрошње (унутар и између одељака), што доводи до неравнотеже и поремећаја у функционисању капиталистичке друштвене репродукције. Ти поремећаји доводе до криза хиперпродукције, о чему ће бити речи посебно.

ПИТАЊЕ 29 ПРЕТХОДНО ИМАТИ У ВИДУ КАКВА БИ ТРЕБЛА ДА ЈЕ АКУМУЛАЦИЈА НА ПОЧЕТКУ ДРУГЕ ГОДИНЕ

6.3. Диспропорције проширене репродукције

Какви ће поремећаји настати у привреди када *акумулација брже расте од личне потрошње*?

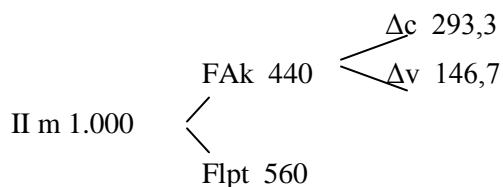
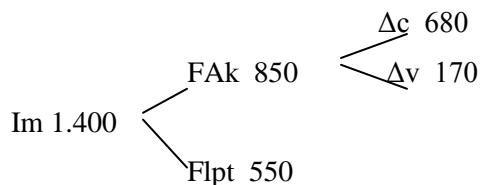
Прво, ово се може илустровати тако што ће се фонд акумулације повећати на рачун најамнине. У овом случају, рачунски, ефекти ће бити приближно исти као и при повећању степена експлоатације.

Претпоставимо да ће се најамнина у I одељку смањити за 300, а да се за тај износ повећа фонд акумулације. У II одељку најамнина се смањује за 200 и толико повећава фонд акумулације II одељка. Ситуација ће бити следећа:

$$I \quad 4.400c + 800v + 1.400m = 6.600$$

$$II \quad 1.600c + 600v + 1.000m = 3.200$$

Расподела вишка вредности на почетку године проширене репродукције, уз исте остале услове, била би:

Фонд акумулације I одељка инвестира се при органском саставу капитала од 4:1, а у II одељку 2:1, а шема са почетка године проширене репродукције гласи:

$$I \quad 4.400c+680\Delta c+ 800v+170\Delta v+ 550flpt=6.600$$

$$II \quad \underline{1.600c+293\Delta c+ 600v+147\Delta v+ 560flpt=3.200}$$

$$6.000c+973\Delta c+1.400v+317\Delta v+1.110flpt=9.800$$

Сада више није задовољена ни једна од три законитости проширене репродукције, које су неопходне за уравнотежен привредни развој:

- тражња II одељка за средствима за производњу *већа* је од тражње I одељка за средствима за потрошњу за 373 јединице;
- бруто продукт I одељка *мањи* је за 373 јединице од укупне тражње за средствима за производњу;
- бруто продукт II одељка *већи* је за 373 јединице од укупне тражње за средствима за потрошњу.

Као последица оваквих поремећаја цене производа I одељка ће расти, а цене производа II одељка опадати (као и њихове профитне стопе).

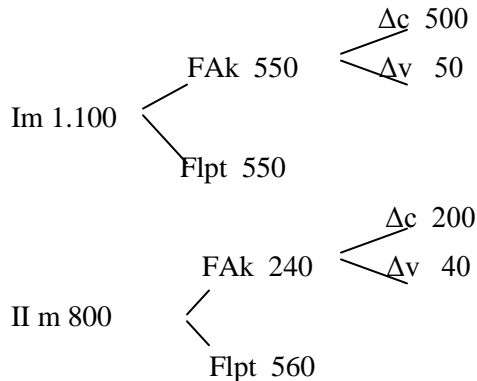
Друго, претпоставимо сада акумулацију уз увећан органски састав капитала, и то – у I одељку уз органски састав од 10:1, а у II одељку од 5:1. Тада имамо:

$$I \quad 4.400c+1.100v+1.100m=6.600$$

$$II \quad \underline{1.600c+ 800v+ 800m=3.200}$$

$$6.000c+1.900v+1.900m=9.800$$

Расподела вишка вредности на почетку године проширене репродукције, уз исте остале услове, била би:

Структура ангажованог капитала на почетку године проширене репродукције требало би да гласи:

$$I \quad 4.400c+500\Delta c+1.100v+50\Delta v+ 550flpt=6.600$$

$$II \quad \underline{1.600c+200\Delta c+ 800v+40\Delta v+ 560flpt=3.200}$$

$$6.000c+700\Delta c+1.900v+90\Delta v+1.110flpt=9.800$$

Провером раније објашњених законитости проширене репродукције може се поново уочити да ниједна од њих није задовољена:

- тражња II одељка за средствима за производњу је 1.800, а тражња I одељка за средствима за потрошњу 1.700 јединица, што отежава несметану размену између одељака;
- укупна тражње за средствима за производњу сада је 6.700, док је укупна понуда 6.600 – појављује се *дефицит (мањак)* средстава за производњу од 100;

- укупна понуда средстава за потрошњу је 3.200, а укупна тражња радника и капиталиста оба одељка за тим средствима је 3.100, што значи да капиталисти II одељка неће наћи купце за 100 јединица средстава за потрошњу.

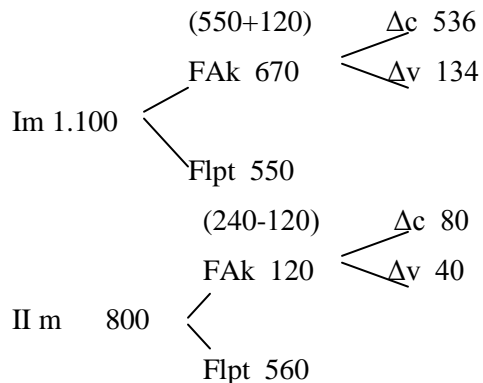
Овакав ток акумулације поново доводи привреду у стање нестабилности.

Треће, једна од битних особености капиталистичке акумулације, тј. тока проширене друштвене репродукције јесте бржи раст I од II одељка, као претпоставка примене научно-техничког прогреса. Како се остварује тако увећана акумулација? Претпоставимо да се то обезбеђује прерасподелом фонда акумулације у корист I одељка – укупан фонд акумулације од 790 дели се на 670 у I одељку и 120 у II одељку (120 јединица акумулације је прераспоређено из II у I одељак). Тада имамо:

$$I \quad 4.400c+1.100v+1.100m$$

$$II \quad 1.600c+ 800v+ 800m$$

Расподела вишка вредности на почетку године проширене репродукције, уз исте остале услове, била би:

Структура ангажованог капитала на почетка године проширене репродукције требало би да гласи:

$$I \quad 4.400c+536\Delta c+1.100v+134\Delta v+ 550flpt$$

$$II \quad 1.600c+ 80\Delta c+ 800v+ 40\Delta v+ 560flpt$$

$$6.000c+616\Delta c+1.900v+174\Delta v+1.110flpt$$

Оствари ли се прерасподела дела акумулације у корист I одељка (од 120) стабилност тока проширене репродукције (уз исти органски састав капитала) и у овом случају биће нарушена:

- укупан обим производње средстава за производњу од 6.600 мањи је од укупног нивоа потреба за тим средствима (6.616) за 16 јединица;
- обим тражње за средствима потрошње мања је за 16 јединица од њихове понуде;
- не постоји једнакост између потреба I одељка за средствима потрошње и потреба II одељка за средствима за производњу.

Наиме, 120 јединица акумулације, која је «прешла» у I одељак улагао би се у додатна средства за производњу и додатну радну снагу уз виши органски састав капитала (4:1), него да је та акумулација остала у II одељку (2:1).

Ова анализа је показала како се *пропорције* проширене репродукције испољавају као *диспропорције*, узроковане:

- 1) порастом друштвене стопе акумулације;
- 2) акумулацијом уз увећан органски састав капитала;
- 3) бржим растом I од II одељка.